

ASSERTUM V

QUAE QUATTUOR RELATIONES SUNT SUBSISTENTES.

Asserti intentio.

Cum ex duabus processionibus ad quattuor relationes reales nuperrime concluderimus, iam via synthetica procedentes ex relationibus ad subiecta subsistentia arguimus, videlicet, ex paternitate ad Patrem, ex filiatione ad Filium, ex spiratione activa ad Spiratorem, ex spiratione passiva ad Spiritum.

Quae quidem conclusio, aliquo saltem sensu, necessaria est. Si enim existit realis paternitas, existit id quod aliquis realiter sit pater; et similiter de aliis. Cum tamen Deus sit omnino simplex, nulla haberi potest realis distinctio inter id quod et id quo. Qua de causa, eo quod habetur realis paternitas, non solum habetur id quod est pater sed etiam id quod est pater: et similiter in aliis. Quo perspecto, conscripsit acutissimus noster: «Sicut ergo deitas est Deus, ita paternitas divina est Deus Pater»¹.

Quae omnia ut ordinate dicantur, primo, de ratione subsistentiae, deinde, de huius rationis applicatione in divinis, tertio, de decretis concilii Remensis, quarto, de ipso argumento tractabimus.

Ipsam vero assertum, quoad rem, est *theologicè certum*, sed quoad modum dicendi, est *communis certaque sententia*.

Quid sit subsistens?

Multa quae esse dicantur, non omnia eodem modo sunt. Sunt enim chimeræ, at tantummodo in mente, et ideo entia rationis sunt. Sunt possibilis, at tantummodo in potentia agentis vel etiam materiae, et ideo potius esse possunt quam sunt. Sunt accidentia, at in alio esse iis competit, et ideo magis in-sunt quam sunt. Sunt principia entis constitutiva, ut essentia et esse, materia et forma, substantia et accidens, potentia et actus quae tamen non ipsa sunt sed iis aliquid est. At praeter haec omnia quae sunt secundum quid, nempe, in mente, in potentia

¹ *Sum. theol.*, I, q. 29, a. 4.

² *Cf. De Constitutione Christi*, pp. 20 s.

alterius, in alio, quibus aliud, etiam et principalius esse dicuntur mineralia, plantae, animalia, homines, angeli, Deus, Pater, Filius, Spiritus. Quae cum sint simpliciter, cum sint ea quae revera sunt, nomen speciale sibi vindicant et dicuntur subsistentia.

Subsistens est ergo quodcumque est id quod est; et dividitur contra ens rationis, possibile, accidens, et principium entis constitutivum.

Quid in divinis subsistat.

Ex antecessis patet in divinis subsistere quodcumque est id quod est. At Deus est omnino simplex; nam omne compositum ipsius suae compositionis causam habeat necesse est; et ideo, cum Deus sit primum omnium principium, nullam prorsus compositionem realem admittit. Iam vero in ente omnino simplici nihil esse potest quod non sit ipsum ens simplicissimum. Et ideo quodcumque in Deo realiter est, idem est ac Deus, idem est ac id quod est, idem est ac id quod subsistit, et ideo ipsum subsistat necesse est.

Qua de causa, cum nomina quae de Deo dicantur, eum significandi modum habeant qui creaturis compositis nominandis conveniat, distingui solet in nominibus divinis inter id quod significatur et modum significandi. Nam id quod significatur, semper est illud summum ens absolute simplex; modus autem significandi, praesertim in abstractis, magis creaturis compositis quam Deo simplici aptatur. Sive enim dicimus Deum, sive dicimus divinitatem, id quod significatur est idem summum ens omnino simplex; et tamen secundum modum significandi per nomen, Deus, dicere videmur id quod est et per nomen, divinitas, dicere videmur id quo est.

Concilium Remense. 1148 A. D. DB 389-92.

Ad quam confusionem tollendam, occasione doctrinae Gilberti Porretae, decrevit concilium Remense quod divinitas est Deus et Deus divinitas; et similiter alia attributa etiam abstracta nominant ipsam summam rem quae est Deus et simplex (DB 389). Et ideo quamvis secundum modum significandi proprie utimur ablativo, ut Deus sit divinitate, tamen secundum realem Dei simplicitatem et identitatem vere utimur nominativo, ut Deus sit divinitas et divinitas sit Deus.

filiatio est Deus Filius, divina spiratio activa est Deus Spirator, et divina spiratio passiva est Deus Spiritus.

Addita maior: declarat ipsam rationem subsistentis.

Scholion.

In creatis differunt tum quoad modum significandi tum quoad id quod significatur homo et humanitas, pater et paternitas, filius et filiatio. Aliud enim in creatis est subsistens quod est; aliud autem est essentia, vel forma, vel relatio qua est.

In divinis autem differunt quoad modum significandi sed non differunt quoad id quod significatur Deus et divinitas, Pater et paternitas, Filius et filiatio, Spirator et spiratio activa, Spiritus et spiratio passiva.

Praeterea, in creatis distinguitur inter subiectum quod relatione refertur et ipsam relationem qua refertur; in divinis autem idem est subiectum quod refertur et relatio qua refertur; et ideo cum in divinis realis relatio ponatur, non solum ponitur id quo aliquid refertur sed etiam ponitur id ipsum quod refertur; posita enim paternitate, eo ipso ponitur et Pater; et similiter in aliis⁴.

Praeterea, elucet quid sibi velit distinctio inter *relationem ut relationem* et *relationem ut subsistentem*. Relationes enim ut relationes sunt paternitas, filiatio, spiratio activa et passiva. Relationes autem ut subsistentes sunt Pater, Filius, Spirator, Spiritus. Quae respective inter se differunt quoad modum significandi sed coincidunt quoad realitatem quae significatur.

ASSERTUM VI

TRES RELATIONES REALES IN DEO SECUNDUM MUTUAM OPPOSITI-
NEM REALITER INTER SE DISTINGUUNTUR.

Ad terminos:

tres: nempe, paternitas, filiatio, spiratio passiva.

relatio: ordo unius ad aliud.

reale: quod non tantum concipitur sed etiam vere est.

⁴ Cf. *Sum. theol.*, I, q. 40, a. 3: « Non enim proprietates personales sic intelliguntur advenire hypostasibus divinis, sicut forma subiecto praeexistenti; sed ferunt secum sua supposita, inquantum sunt ipsae personae subsistentes, sicut paternitas est ipse Pater ». Quod proprietates idem dicunt ac relationes, vide *ibid.*, q. 40, introd.

Sed altera et altera distinguuntur aut ratione aut realiter. Si ratione distinguuntur, eadem bis ad se ipsam referuntur ut sit relatio rationis tantum; et habetur primum. Si realiter distinguuntur, statim habetur secundum.

sic

terminatur

100

CAPUT TERTIUM

distincta sunt quorum unum non est aliud.

realiter distincta sunt quorum unum qua reale non est aliud qua reale.

mutuo opponuntur relationes quarum altera est alterius terminus; ita pater est terminus ad quem refertur filius, et vicissim filius est terminus ad quem refertur pater.

Praemittenda:

1. Relatio eiusdem ad idem est ens rationis tantum.

Nam idem realiter ad se ipsum non refertur, nisi bis idem concipitur; et relationes inter duos conceptus eiusdem realitatis manifeste sunt entia rationis tantum.

2. Aut relationes mutuo oppositae non sunt reales aut realiter inter se distinguuntur.

Mutuo enim opponuntur relationes quarum altera ad alteram terminatur. Nam si se altera et altera sunt realiter idem, utraque est relatio eiusdem ad idem et ideo est ens rationis tantum. Si autem altera et altera non sunt realiter idem, realiter inter se distinguuntur.

Unde concludes: relationes reales et mutuo oppositae realiter inter se distinguuntur.

3. Relationes reales multiplicantur per se in quantum multiplicantur ordinationes reales, et multiplicantur per accidens in quantum multiplicantur subiecta realia quae realiter ordinantur.

Relatio enim definitur ordo unius ad aliud. Quare cum relatio in se spectata sit quidam ordo, per se relationes reales multiplicantur, quia a parte rei sunt ordinationes reales inter se realiter distinctae. Praeterea, cum subiecta realiter inter se distincta per unam numero relationem realem realiter referri non possunt, per accidens multiplicantur relationes reales quia multiplicantur subiecta realia.

4. Per solam terminorum multiplicationem, multiplicantur relationes rationis, sed non multiplicantur relationes reales.

Cuius ratio est quod terminus est aliud praeter subiectum et subiecti relationem, et ipsa relationis terminatio ad aliud nihil est a parte rei nisi ipsa huius alterius existentia obiectiva.

ternitatem, filiationem, spirationem activam, et spirationem passivam.

Scholion:

Processiones ratione distinguuntur a relationibus et realiter cum relationibus identificantur.

Ratione distinguuntur, nam non est idem concipere originem unius ab alio ac concipere ordinem unius ad aliud; v. g., pater non habet originem a filio sed habet ordinem ad filium.

Realiter identificantur, nam ubi processio est sine ullo motu, ipsa processio nihil est in rebus praeter relationem; uti manifestum est etiam in creatione quae sine motu fit; cf. *Sum. theol.*, I, q. 45, a. 2 ad 2m, & a. 3.

Cum tamen ad singulas processiones sequantur binae relationes, ulterius quaeritur cum quam relatione realiter identificetur processio. Cui quaestioni per distinctionem respondendum est. Si enim processio concipitur tamquam origo, constat originem, et ideo processionem, realiter esse in eo quod originem habet; et sic processio realiter identificatur cum filiatione et cum spiratione passiva. Si autem processio concipitur tamquam actio, subdistingendum est: nam uno modo concipitur actio tamquam in agente vel ab agente, et sic processio realiter identificatur cum relatione reali agentis; sed alio modo concipitur actio tamquam in passo, nempe habet se cum filiatione et spiratione passiva.

Cuius quaestioni momentum perspicitur cum quaeratur utrum in divinis processio verbi et processio amoris realiter inter se distinguantur. Si enim sumitur processio tamquam origo vel tamquam actio in passo, affirmative respondendum est cum filiatione et spiratione passiva realiter inter se distinguantur. Si autem sumitur processio tamquam actio in agente vel ab agente, negative respondendum est cum paternitas et spiratio activa, uti postea demonstrabitur, non realiter inter se distinguantur. Quibus perceptis, sine distinctione non videtur admittenda sive thesis sive argumentatio quam ponit J. Brinktrine, *Die Lehre von Gott*, II. Von der göttlichen Trinität, Paderborn, 1954, p. 72, nempe, 'Zwischen der innergöttlichen Zeugung und der Hauchung besteht nur ein virtueller, kein realer Unterschied'.

manea sua
sua

et sic utrum processio realiter identificatur cum eo
quod origi-

o / # /

/

(8)

relatio: ordo unius ad aliud.

reale: id quod vere est; opponitur enti rationis quod concipitur quidem sed in rebus non est.

paternitas: relatio generantis ad generatum.

filiatio: relatio generati ad generantem.

spiratio: processio amoris ex dicente et verbo.

spiratio activa: relatio spirantis ad spiratum.

spiratio passiva: relatio spirati ad spirantem.

Argumentum:

1. Ex reali processione Verbi sequitur realis relatio verbi ad principium quod verbum dicit; et cum haec processio sit generatio proprie dicta, haec realis relatio verbi ad suum principium est filiatio.

2. Ex reali processione amoris sequitur realis relatio amoris ad principium quod amorem spirat; et cum haec processio non sit generatio proprie dicta, haec realis relatio non est filiatio et convenienter nominari potest spiratio passiva.

3. Processio verbi intellectualiter conscia est ex perspecta intelligibilitate rei dicendae; praeterea, & hac intelligibilitate perspecta oritur in intellectu perspiciente necessitas quaedam intellectualis ad verbum dicendum; quae necessitas ad verbum dicendum, cum re vera in intellectu existat, est relatio realis ad verbum dicendum et, orto iam verbo, est relatio realis ad verbum dictum; denique tandem cum in divinis verbum dicere sit Filium generare, relatio realis ad verbum aeternaliter dictum, Filium aeternaliter generatum, est relatio realis paternitatis.

4. Processio amoris intellectualiter conscia est ex perspecta atque affirmata bonitate rei amandae; praeterea, ex hac perspecta atque affirmata bonitate, oritur in perspiciente atque affirmante necessitas quaedam intellectualis seu moralis ad amorem spirandum; quae quidem necessitas, cum re vera in perspiciente atque affirmante existat, est relatio realis ad amorem spirandum et, orto iam amore, ad amorem spiratum; denique tandem haec realis relatio spirantis ad spiratum convenienter nominatur spiratio activa.

5. Quibus perspectis, concluditur ex realibus processionibus divinis quattuor esse in Deo relationes reales, nempe, pa-

EL /
E /

si nominales quosdam excipias Scotique distinctionem formalem, factae sunt inter omnes theologos sententiae communes: videlicet, quattuor esse in Deo relationes reales et quidem subsistentes; quarum tres realiter inter se distingui; ratione denique sed non realiter inter divinam substantiam divinasque relationes reales distingui.

Notae theologiae.

Quattuor quae sequuntur asserta sunt theologicæ certa. Certo enim concluditur esse relationes reales in Deo ex ipsis nominibus, Pater, Filius; certo pariter concluditur quattuor esse relationes reales divinas ex duabus processionibus (DB 54, 631); certo pariter concluditur tres reales esse relationes divinas realiter inter se distinctas ex trinitate personarum, sive cum Patribus arguis personas consubstantiales non posse realiter inter se distingui nisi per relationes originis (Cf. DB 280), sive brevius ex conc. Florentino axioma adsumis 'omnia unum esse ubi non obviat relationis oppositio' (DB 703); certo etiam concluditur relationes reales et divinam substantiam non realiter inter se distingui, quia 'in Deo solummodo Trinitas est, non quaternitas' (DB 432); quare pariter certum est relationes reales esse subsistentes (Cf. DB 391, 389); certo denique concluditur eadem ratione distingui inter relationes reales et divinam substantiam, cum haec nec generet nec gignatur nec procedat, et tamen Pater generet, Filius gignatur, Spiritus sanctus procedat (DB 432).

ASSERTUM IV

AD PROCESSIONES DIVINAS SEQUUNTUR RELATIONES REALES QUATTUOR, NEMPE, PATERNITAS, FILIATIO, SPIRATIO ACTIVA, ET SPIRATIO PASSIVA.

Ad terminos:

processio: origo unius ab alio.

sequuntur: scilicet, secundum nostrum modum concipiendi in via synthetica; in via autem analytica ex personis distinctis ad proprietates relativas concluditur, et ex proprietatibus relativis ad processionem; denique, si ipsam realitatem divinam respicis, processionem sunt idem realiter quod relationes.

CAPUT TERTIUM

DE RELATIONIBUS DIVINIS REALIBUS

Postquam duae divinae processiones specificè distinctae sunt conceptae, quaeritur quamnam realitatem iis attribui oporteat. Et primo concluditur quattuor esse in Deo relationes reales, quae quidem quoad rem cum processionibus identificantur. Deinde statuitur has relationes esse subsistentes. Tertio probatur tres subsistentes relationes realiter inter se distingui. Et quarto explicatur relationes reales divinas realiter cum divina substantia identificari sed ratione ab eadem substantia distingui.

Quibus classicis assertis accedunt notae quattuor et quaestiones quinque. Notae respiciunt tum conciliaria tum explicativa, nempe, in Deo esse Trinitatem non quaternitatem, in Deo omnia esse unum ubi non obviat relationis oppositio, in Deo essentialia et notionalia ratione distingui et realiter identificari, et de Deo illegitimum esse syllogismum, qui per medium essentialia ex notionali ad notionale concludat.

Proinde quaeritur quemadmodum relatio possit identificari cum substantia, quemadmodum salvetur principium identitatis comparatae, quid valeat distinctio inter *esse in* et *esse ad*, utrum maior an minor sit rationis distinctio inter divinam substantiam divinasque relationes reales, utrum admitienda sit distinctio quae dicitur formalis a parte rei.

Sententiae.

Quam antiqua sit Patrum de relationibus divinis doctrina, dilucide atque breviter exponit R. Arnou [*De Deo Trino*, Romae 1933, pp. 130-140]. Mediaevales entitatem relationis divinae inquirentes, post damnata tentamina parum felicia tum Gilberti Porretae [DB 389-91] tum Abbatis Ioachim de Flora [DB 431 s.], in eas pervenerunt conclusiones quae deinceps,